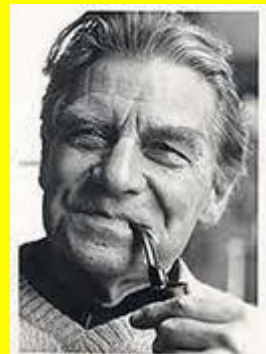

Zijn hart lag in Joegoslavië

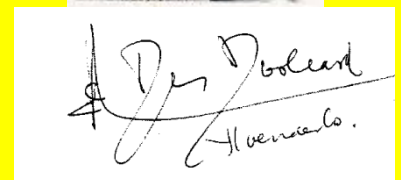
Deze reis kan geboekt worden bij Labrys reizen, Nijmegen (www.labrys-reizen.nl).

Joegoslavië was het 'tweede vaderland' van de romanschrijver A. den Doolaard (7 februari 1901 - Zwolle - 26 juni 1994 Hoenderloo).

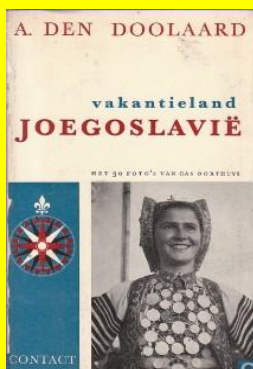
Tallose reizen maakte hij door dit land. Zijn naam zingt er nog rond. In Ohrid (Macedonië), waar *De Bruiloft der zeven zigeuners* (1939) speelt, zijn een monument en een park aan hem gewijd. Van een blijvend verblijf in Joegoslavië zag hij af vanwege de toenemende censuur en persoonsverheerlijking rond president Tito († 1980).

De boeken van A. den Doolaard, pseudoniem van Bob Spoelstra, zijn juweeltjes van de Nederlandse literatuur. *De Druivenplukkers* (1931), *De Herberg met het hoefijzer* (1933) en *Het Land achter Gods Rug* (1956) zijn alom bekend. Minder bekend is zijn

literaire reisgids uit 1963: *Vakantieland Joegoslavië* (sinds 1966 *Vakantie in Joegoslavië*), een boek dat hij samen maakte met de fotograaf Cas Oorthuys († 1975). Nu, bijna vijftig jaar later, zijn de wegen er veel beter, de hotels geen staatsinstellingen meer, is de volksdracht vervangen door de spijkerbroek, maar heeft het landschap niets aan schoonheid ingeboet.

Deze reis gaat door vier landen: Bosnië en Herzegovina, Servië, Montenegro en Kroatië. Grensoverschrijdingen in de voormalige Volksrepubliek zijn een van de grootste veranderingen die de huidige toerist ervaart. Waar Den Doolaard en Oorthuys moeiteloos konden doorrijden,

moeten wij stoppen om een visum in ons paspoort te laten stempelen.

Dag 1 en 2

'En nu Sarajewo', schrijft A. den Doolaard in *Vakantieland Joegoslavië*. 'Het is een stad die velen verrukt en anderen diep teleurstelt. (...) Wat er in Sarajewo aan oriëntaalse charme overbleef, is te danken aan de vele moskeeën, aan de islamitische kerkhoven, die men op de meest onverwachte plekken ontmoet, aan de resten van de eens veel uitgebreider handwerksbuurt, de Bascaršija, en aan het uitzicht vanaf de omringende heuvels, op de eens zo prachtige stad.'

Toen Den Doolaard dit schreef was Sarajevo, zoals je het tegenwoordig schrijft met een V, de stad van De Aanslag die de Eerste Wereldoorlog in gang zette. Dat is hij nog, zij het dat Sarajevo van 5 april 1992 (de dag waarop Bosnië en Herzegovina de onafhankelijkheid uitriep) tot eind februari 1996 dagelijks zelf het doelwit was van aanslagen. Vanuit de omliggende bergen werden de bewoners beschoten door artillerie en scherpschutters van het Joegoslavische Volksleger. Dat kostte tenminste 10.000 mensen hun leven.

Sarajevo (saray is Turks voor paleis) is sinds de belegering een gespleten stad met een Bosnisch en een Servisch (oostelijk) deel. Jarenlang was de scheiding compleet - er ging zelfs geen bus van het Bosnische busstation naar het busstation van de Serven - maar anno 2010 kruipen de panelen dichterbij.

Sarajevo presenteert zich het liefst als Olympische stad (de Olympische winterspelen vonden er plaats in 1984), niet als belegerde stad. De kogelgaten in huizen en gebouwen zijn zo goed als weggewerkt, terwijl de meeste Sarajevo *rozen* - granaatinslagen - in het asfalt zijn opgevuld met nieuw cement. De vele gedenkplaten uit de jaren negentig zijn een herinnering aan die donkere tijd, al zullen ze buitenlandse toeristen nauwelijks iets zeggen omdat op de meeste reeksen onbekende namen staan. Veel eerder gaat de buitenlander naar de Latijnse Brug (Latinska Cuprija) waar op 28 juni 1914 de Servische Gavrilo Princip de Oostenrijkse troonopvolger Frans Ferdinand vermoordde.

Den Doolaard beveelt de bezoeker aan om al zijn moed samen te rapen en 'ook als het warm is, de steile straten, die omhoogleiden naar de heuvel Bembaša en naar het vroegere fort Žuta Tabija, het Gele Bastion, te gaan. Daar staan de mooiste Turkse huizen; daar bestaat volgend jaar misschien nog het kleine café, waar men rustig het zwarte vocht kan slurpen, dat voor elke toerist in Joegoslavië na een week tot een levensbehoefte wordt.'

De koffie is er nog, overal, het café lang verdwenen. Ook van de kaalslag die de communisten in de Bašćaršija pleegden, is niets meer te zien. De wijk is een toeristengebied pur sang, compleet met pinautomaten tussen de gerestaureerde winkeltjes.

*Voor de Begova Ćzamiĳa,
de grootste moskee in
Bosnië en Herzegovina.*

Het 'steegje der koperslagers', waar nijvere handen als vanouds potten en pannen produceren, bestaat nog. Het is nauw en tegen de winkelgevels bolt het koperwerk. Vanachter de ramen klinkt getik en geklop. Slechts enkele exemplaren zijn waardevol. Het merendeel van dit edele handwerk is verdrongen door fabrieksgoed en kitsch. In bijna alle souvenirwinkels knipogen de eigenaren naar de laatste belegering met de verkoop van pennen, gemaakt van geweerpatronen.

Enkele malen per dag kabbelt uit de Begova Ćzamiĳa een gebed over Sarajevo, waar meer mensen dan voorheen zich - traditioneel of modern - als moslim kleden. Deze versterking van het oriëntaalse karakter is een gevolg van de laatste belegering, die ervoor heeft gezorgd dat de culturele banden met de moslimwereld stevig zijn aangehaald. In de stad staan nu meer moskeeën, en verrijzen veel gebouwen in pseudo-Moorse stijl.

Voor een goed stadsoverzicht is het Gele Bastion dé plek. Het is een klimmetje vanaf de Bentbaša. Voor Turkse koffie (domača kaffa) moet je weer naar beneden.

Dag 3

Evenals Den Doolaard in Het Land achter Gods Rug gebruikte de Joegoslavische schrijver Ivo Andric een brug als metafoor voor het leggen van verbindingen tussen mensen, tijden en culturen. In Višegrad staat 'zijn' brug, die wereldbekendheid kreeg door het boek *Brug over de Drina (Na Drini čuprija/Most na Drina)*, dat in 1945 verscheen. Andric ontving voor dit boek in 1961 de Nobelprijs voor de literatuur.

'Op deze plaats, waar de Drina met de volle kracht van haar groene, schuimende watermassa's door een schijnbaar gesloten geheel van donkere, steile bergen heen breekt, staat de grote, zuiver gehouwen stenen brug met elf wijde, strak gespannen bogen.'

Hier zong ooit een Montenegrijnse bard met heldere stem, begeleid door het sonore geluid van een gusla, voor doorweekte, uitgemergelde dwangarbeiders die aan de brug bouwden:

"Wijn drinkt Stevan, czaar der Serven,

in Prizren de edele stad.

Naast hem de oude patriarchen;

-er zijn vier der patriarchen

naast hem negen kardinalen

*en nog twintig grootvizieren- volgens rang der
Servische edelen.*

Wijn schenkt kamerdienaar Mijailo

en Kandosia, de zuster,

straalt in glans van edelstenen...'

Hoewel aan de zijlijn gelegen is de Turkse brug het centrum van het stadje. Door de eeuwen heen werd de Mehmed Paša Sokolović brug, zoals ze officieel heet, gebruikt door alle culturen in Joegoslavië. Nu zijn de ooit witte stenen van deze oudste brug in Bosnië grijs en is de cardak, het lokaal voor snelrecht, verdwenen. Niets herinnert meer aan de palen

waarop de Turken de op de brug afgehouden hoofden spietsten...) Hun lijken werden in de Drina geworpen, tenzij er iemand was, om de onthoofde lijken los te kopen en te begraven.'

Alleen tijdens de burgeroorlog gebeurde iets dergelijks opnieuw, al werden de hoofden toen niet van de rompen gescheiden. De lichamen wierp men achteloos in het water van de rivier.

In zijn boek toont Ivo Andric een vooruitziende blik: 'Zij (de verschillende culturen die dagelijks gebruik maken van de brug) bereiden zich, als in een smeltkroes, voor op latere, verre tijden van onvermoede veranderingen en catastrofes waar de volkeren - naar het schijnt - nu eenmaal niet aan ontkomen en dit land zeker niet.'

De burgeroorlog van de jaren negentig was zo'n catastrofe, maar de Tweede Wereldoorlog evenzeer. Het land bevocht de bezettende machten Duitsland en Italië. Ondertussen vochten de communistische partizanen, nationalistische Četniks en fascistische Ustaše een keiharde strijd onder elkaar uit. De geallieerden gaven de voorkeur aan de partizanen. Na de oorlog lijfde maarschalk Josip Broz Tito de scherven en maakte van Joegoslavië een eenheidsstaat, niet zonder duizenden Ustaše en Četniks te laten executeren en over het verleden te zwijgen. Een daad die Joegoslavië na zijn dood noodlottig is geworden.

Draža Mihailović

De leider van de Četniks, een paramilitaire organisatie, werd op 13 maart 1946 in het gehucht Drasevina, nabij Višegrad, door de Joegoslavische geheime dienst gevangengenomen. Langs de weg staat een standbeeld van de leider en verkopen ze nationalistische lectuur. Na een showproces in Belgrado werd hij op 18 juli van dat jaar geëxecuteerd en in een ongemerkt graf begraven. De Servische regering onderneemt pogingen om het graf te lokaliseren. Mihailović kreeg in 1948 van de Amerikaanse president Truman postuum een hoge onderscheiding - het Legioen van Verdienste - omdat de Četniks honderden Amerikaanse piloten uit de handen van de Duitsers hielden. De onderscheiding werd, onder veel kritiek van de Serven, pas in 2005 (60 jaar na de val van het fascisme) uitgereikt aan zijn dochter Gordana.

Ten oosten van Prijepolje in Servië, staat een ultiem christelijk symbool van Servische geschiedenis: het klooster Milešva. Tussen de muren uit 1235 bevindt zich de tombe van Stefan Vladislav Nemanjić († 1264), koning van Raška, Montenegro, Herzegovina en de Serven. Hij bracht het lichaam van de heilige Sava († 1236), de stichter van de Servisch-orthodoxe Kerk en patroonheilige van onderwijs en geneeskunde, naar Milešva.

Onder een glazenplaat ligt een zichtbaar bewijs van de heilige, waarvan de botten 300 jaar geleden werden verbrand door de Turken: zijn gemummificeerde linkerhand.

Sava heette eigenlijk Rastko Nemanjić, hij was de jongste zoon van Stefan Nemanja, grootžupan (heerser) over Servië. Vergeet ook niet een blik te werpen op de fresco van de witte engel. Het is een afbeelding van de hemelgeest die naar verluidt op Christus' graf zou hebben gezeten; een meesterwerk van middeleeuwse kunst.

Dag 4

Den Doolaard beval reizigers de zwarte bergen in te gaan en de wilde stroom van de Tara-rivier te volgen. „De route voert door de wildste streek van Montenegro, een gebied dat door de Montenegrijnen wordt aangeduid als *Het land achter Gods Rug*. „De sneeuw komt er in november als zij laat is en smelt in april als het voorjaar vroeg is. De wind waait er fris, ook in de heetste zomer en wanneer hij 's winters zijn witte registers opentrekt, dan orgelt hij tussen huis en schaapskooi het lied van de kwade dood; meer dan één bergbewoner is op een steenworp van zijn haard in de sneeuwstorm bevroren. Maar nergens zijn de schapen zo zwaar van vacht, nergens de uitzichten zo duizelingwekkend diep en blauw, nergens de beken en meren zo rijk aan forellen als in dit barre hoogland (...).“

Weinig is hier veranderd. Waar aan de kust van oudsher de luxe is, zo heerste en heerst hier de grote verwildering. Oude gebruiken, zoals de bloedwraak, bleven lang in zwang. De bewoners waren onafhankelijk en weerden zich in bijna honderd oorlogen tegen legers van Turken, Albanezen, Austro-Hongaren,

Italianen en Duitsers. Het is een wispelturig oord waar „'s winters soms hevige stormen woeden, die de sneeuw tot tien meter hoog op kunnen jagen, al zorgen sneeuwplougen er tegenwoordig voor dat het gebied nu niet meer „maandenlang van de buitenwereld geïsoleerd is“.

De weg kronkelt om dan over de diepe Tara-kloof richting Pljevlja te strijken. „Volle tweehonderd meter boven het blauwe water spant zich van oever tot oever een der elegantste boogbruggen van Europa.

Het is de brug uit het boek *Het land achter Gods Rug*.

In de roman is deze brug door

de Monte-negrijn Vuk (Wolf) uit Bjelo bij het naburige Sjavnik gebouwd, in werkelijkheid door een team van architecten waarvan alleen de naam Lazar Jankovic naklinkt. Het kunstwerk, destijds de beste verbinding tussen de grillige bergen van Montenegro en Bosnië en Herzegovina, maakte het onwrikbare land toegankelijk. Ook voor de Italiaanse troepen, waardoor Jankovic, evenals Wolf, de brug – zijn trots -opblies. Ze weigeren de brug op te bouwen voordat de vijand is verslagen. Die beslissing bekopen ze met hun leven: Jankovic wordt, evenals de romanfiguur Wolf, op de brug geëxecuteerd.

„Hij (Wolf) lag op het rijdek van de brug die eens zijn brug was geweest. Als er een God is, dan zal hij ons niet vragen hoe we geleefd hebben maar hoe we gestorven zijn. Als ik sterven moet, dan wil ik staande sterven. Hij drukte zich op zijn geschaafde handen overeind, waggelde even en begon te lopen. Recht voor hem uit brak het bruggedek af in een scherpe, spierwitte lijn. Met een triomf die een trilling door hem heenjoeg zag hij

het zwarte gat daarachter. Zo ver zou hij het niet brengen, want hij hoorde hoe achter hem de grendels van de geweren werden overgehaald. Maar hij liep door, met korte passen waarmee mannen lopen die de baar van een dode dragen.” (*Het land achter Gods Rug*).

Bij de smalle brug, die eensgezind met het landschap is, staat een gedenksteen voor Jankovic.

Je kunt er bungeejumpen en raften. Op het voormalig werk- en opslagterrein aan de overkant van de brug is nu een camping.

Zabljak

Op ruim 1450 meter hoogte is Zabljak de hoogst gelegen plaats in Montenegro. Het dorp ligt aan het kristalheldere water van het Zwarte meer (Crno Jezero).

Onder beschutting van de Durmitor (Bobotov Kuk), met ruim 2500 meter de op één na hoogste top in de Balkan, besloot Tito in mei 1942 zijn partizanen naar Bosnië en Herzegovina te delegeren.

Dag 5

Vanaf Kolašin ligt 'het houtzagersplaatsje Matesevo (...) enkele kilometers stroomopwaarts.'

Net als toen is het niet veel; een handvol huizen op de oever van de Drcka, veel boomstammen en langs de weg ovens voor het maken van houtskool. Rust is hier het belangrijkste. Werk is er nauwelijks. Daarom zijn veel inwoners

geëmigreerd, naar Zweden bijvoorbeeld. Soms keert een immigrant terug naar dit onherbergzame land, dat hij immer is blijven koesteren als een diamant, en nestelt zich van zijn spaargeld in een zelfgebouwde kapitale villa.

Van Matesevo stijgt de weg naar de Trešnjevik-pas (1598 m). "Wanneer men opzij van de pas te voet omhoogklimt door een deels verwoest

beukenwoud met gigantische boomstronken, krijgt men een indrukwekkend uitzicht op de Komovi-berggroep aan de Albanese grens."

Het terrein is weer groen met daartussen de door Den Doolaard beschreven boomstronken. Zoals veel gebieden in Montenegro is het

tegenwoordig een ecologisch toeristenoord. Aan de overzijde speurde 'geoloog en explorateur' Erwin Raine, hoofdpersoon uit *De Herberg met het Hoefijzer* (1933), naar koperlagen voor de Trepca Mining Company in Mitrovica.

'Langs het klooster Morača, waar men prachtige Byzantijnse fresco's (13e en 16e eeuw) bewonderen kan gaan we langs de indrukwekkende kloof van de rivier de Morača naar Podgorica, het voormalige Titograd, de hoofdstad van het land.'

"Titograd is gebouwd op de plek, die voor de oorlog werd ingenomen door het moslimse Podgorica. Het is de moeite waard om (...) vanuit de afbrokkelende bouwvallen van een vergane eeuw een blik te werpen op de nieuwe, verblindend witte stad, streng volgens maquette gebouwd."

De 'verblindend witte stad' is nu een mierennest van torenhoge flats, weggemoffeld achter nog hogere winkels. Van de oude stad, die eens mooi moet zijn geweest, resteert weinig: wat laagbouw met aan de zijlijn een gerestaureerde Turkse wachttoren en boven een kronkelig straatje uit steekt de minaret van de oude moskee.

Dag 6

In het ruige berggebied staat hoog op de Lovćen het mausoleum van Petar Petrovic Njegoš II (+1851), de man die Montenegro veranderde van een kerkelijke in een seculiere staat. Tweemaal brachten ze hem er heen. Zijn eerste graf werd verwoest door de Austro-Hongaren, waarna de Montenegrijnen de overblijfselen terugbrachten naar Cetinje, de oude hoofdstad aan de voet van de berg. In 1920 gingen zijn botten voor de

tweede maal omhoog, nu naar een uit kalksteen en graniet opgetrokken mausoleum.

Na het Congres van Berlijn (1878) werd Montenegro onafhankelijk en Cetinje de hoofdstad. Slenter door het stadje, voel de sfeer van het fin de siècle die nog tussen de oude gebouwen ritselt. Bezie het land onder de glazen overkapping naast de voormalige Biljarda, de oude residentie van Peter Njegoš, waar de Austro-Hongaren de bergen tot in detail hebben nagemaakt. Vergeet niet dat de Turken dit stadje „een half dozijn malen uit wraak hebben verwoest, omdat zij zich er nimmer konden handhaven“. Het hekwerk rondom de Vlaška Crkva, de oudste kerk in de stad, herinnert daar aan. Het is opgetrokken uit de lopen van Turkse geweren.

De wieg van de Montenegrijnse dynastie stond in Njegus, aan de doorgaande weg naar Kotor. In dit eenvoudige huis werd op 13 november 1813 Peter Petrović geboren, de dichter-prins-bisschop van Montenegro.

„Moge geen enkele Turkse tong, geen enkele,

in staat zijn nog langer zijn verhaal te verkondigen.

Allen zullen we ze treffen met het zwaard. . .' (De Bergkrans, epos van Petar Petrović

Njegoš.)

Niet ver van hier ligt in de diepte „de geweldige blauwe bokaal van de Kotorfjord. En wanneer het u bij het afdalen van de geweldige bergmuur (...) soms in een van de haarspeldbochten duizelt, verzamel dan uw moed en werp een blik op het muilezelpad, driemaal zo steil en zo smal als de brede weg die ge berijdt. Over dit pad torsten boomlange Montenegrijnen

het biljart naar boven, opdat hun prinselijke bisschop zich tussen twee gedichten door zou kunnen verstrooien...”

Dag 7

„De bewoners der dorpen en stadjes aan de fjordkust stonden eeuwenlang bekend als onverschrokken en ervaren zeelieden. Het was een Bokelj, die piloot was van de christelijke vloot, die de Turkse macht ter zee voorgoed verpletterde bij Lepanto (1571). Een andere Bokelj veroverde als Russisch admiraal de kusten der Zwarte Zee. De vloot van Boka Kotorska, die in de achttiende eeuw ongeveer vierhonderd zeilschepen voor de grote vaart telde en driehonderd kustvaarders, ging in de Napoleontische oorlogen te gronde.“

Tegenwoordig zijn de voormalige zeevaardersbastions badplaatsen. Het gebied leent zich uitstekend voor het doorbrengen van winters die hier gezegend zijn met een temperatuur van gemiddeld 18 graden Celsius. In de jaren zeventig liet Tito in Igalo, bij Herceg-Novi, zijn eigen kuuroord bouwen. De leider kuurde er slechts tweemaal, toen stierf hij. Het huis met al zijn faciliteiten, zoals een modderbad en een binnenzwembad, staat er nog.

Dubrovnik

„Tussen donkere cipressen door staart men omlaag op een lichtend visioen: een volkomen gave middeleeuwse stad binnen trotse, hoge vestingmuren.“

„Venetië is veelvormiger, maar Dubrovnik (...) harmonieuzer.“

Het „volkomen gave“ is het resultaat van een perfecte restauratie, want in 1991 werd de oude stad ernstig beschadigd door het Joegoslavische leger.

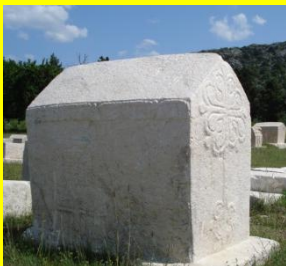

Maar alle goud van de wereld is terug en „de geheimzinnige stralende steen, die dezelfde is voor de gebouwen en voor het eeuwenoude plaveisel der straten“ ligt er nog net zo bij als voor die oorlog.

„Eeuwenlang was de kleine stadsrepubliek – Ragusa – de meest vooruitstrevende van Europa. De gemeentelijke gezondheidszorg dateert van 1301. De gotische gangen van het franciscanerklooster herbergen nog heden de oudste apotheek van Europa (1308). Het armenhuis dateert van 1347, het vondelingenhuis van 1432. In 1416 schafte Dubrovnik de slavenhandel af, en de Inquisitie bleef er onbekend.“

Tienduizenden toeristen lopen dagelijks langs de vroegere paleizen, voorname huizen en winkels. Wie de stad écht wil zien doet dat in de avond of op een vroege ochtend. Als de massa's en de drukkende warmte zijn verdwenen krijgt de oude sfeer zijn beste kleur.

Dag 8

„Vlak vóór Stolac ligt een der grootste verrassingen van Joegoslavië op de ondernemende toerist te wachten. Het is een groot kerkhof van zware stenen sarcofagen, oorspronkelijk toegeschreven aan de sekte der Bogumilen. (...) Belangrijker dan alle theorie

omtrent hun herkomst is de merkwaardige reliëfversiering dezer zware steenbrokken: ridders, die een reusachtige hand opheffen, jachtaferelen, reidansen, paarden in galop, geometrische motieven. (...) Zij verraden (...) een karaktertrek, die ook vandaag nog Joegoslavië tot een uitzonderlijk land maakt in Europa: een volstreckte eigenheid.“

In de jaren zestig was de weg naar deze dodenstad „van matig goede steenslag“. Tegenwoordig is de route geasfalteerd. Hij gaat door kleine dorpen met littekens van de laatste oorlog en lijkt achteloos over het grafveld te zijn gesmeten. Voor je er erg in hebt, raas je er langs.

De steenbrokken staan er nog net zo als toen Den Doolaard ze bezocht. Ook nu is onbekend van wie deze kunstig bewerkte stenen afkomstig zijn. Wat we wel zeker weten is de historie achter het kleine, nauwelijks opvallende monumentje aan het eind van het grafveld. Het herinnert aan het bloedbad van Bleiburg, half mei 1945. En dat is bijzonder, want het Oostenrijkse Bleiburg was, niet alleen in Joegoslavië maar ook in het Westen, een plaats die we na WO II maar liever snel vergaten. De partizanen executeerden daar, onder toezien oog van de Britten, een groot aantal (niemand weet hoeveel) Ustaše, Četniks en Slovenen, onder wie veel burgers. In de Koude Oorlog was deze slachtpartij geen onderwerp om over te discussiëren en ook nu wordt er nauwelijks naar verwezen.

'Wie Mostar zegt, zegt Romeinse brug'. Deze brug is het meest gefotografeerde voorwerp van Joegoslavië's binnenland. In een sterke en tegelijk elegante boog overspant zij de emeraldgroene rivier. (...) Dat de Romeinen deze brug bouwden is legende. Bouwer (de Turkse architect Hajrudin) en bouwjaar (1566) zijn nauwkeurig bekend. Het misverstand ontstond, doordat Hajrudin voor het werk Dalmatische metselaars liet komen, die door de plaatselijke bevolking als latini werden aangeduid.'

De brug van Mostar is niet de brug die Den Doolaard zag, die werd verwoest in november 1993. Ze is herbouwd, grotendeels met stenen van de oude brug (Nederland was één van de geldschietters). Sinds 2004 kunnen vermetele knapen uit Mostar en omgeving hier 's zomers weer hun traditionele duik in het ijskoude water van de Neretva maken. Na

de oorlog kreeg de brug een symbolische functie als verbinding tussen de diverse bevolkingsgroepen in de geschonden stad. Niet dat dit veel heeft geholpen, want de scheidslijnen zijn groot. Aan de ene zijde van de rivier wonen Bosniakken, die voor een groot deel moslim zijn, verderop wonen katholieke Kroaten. Serven zijn de stad merendeels ontvlucht.

De duizenden toeristen, die dagelijks over de hobbelige keien naar de brug trekken, lijken daar weinig moeite mee te hebben. Als vanouds „knippen“ ze de brug, betreden hem, snuffelen rond in de vele Turkse winkeltjes en keren terug naar hun hotel. Zit en bedenk dat over deze plek de Ottomanen trokken, de Venetianen stormden, de Austro-Hongaren marcheerden, Joegoslaven wandelden en hier veel later een bloedige burgeroorlog voerden. Dit is geen plek om ijs te eten, maar om te gedenken.
